

ÇİN TARZI ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN ANALİTİK ÇERÇEVESİ: YENİ-HARAÇÇILIK *

*An Analytical Framework for Chinese Way of International Relations:
Neo-Tributarism*

Mürsel BAYRAM*

Hüseyin EMİROĞLU**

Öz

Bu makalede, Çin'in tarihsel olarak nasıl bir uluslararası ilişkiler anlayışına sahip olduğu ve bu anlayışı hangi unsurlar üzerinden modern döneme aktarabileceği analiz edilmektedir. Mevcut Çin yönetimi, birçok kez Çin'in vizyonunu yansıtan, geçmişteki uygulamalarını ve tecrübesini bir araya getiren, büyük güç rolüne uygun yeni ve farklı bir diplomatik yaklaşım geliştirmekten söz etmiştir. Çin'e özgü diplomatik yaklaşımların en önemlisi, ülkenin imparatorluk dönemi diplomasisini yansıtan haraç sistemidir. Çin, halihazırda haraç sistemi ile modern diplomatik yaklaşımları entegre ettiğine dair ipuçları vermektedir. Diğer büyük güçlerin yükseliş ve çöküşlerinden ders çıkarma çabasındaki modern bir büyük güç gibi davranan Çin, aynı zamanda tarihsel tecrübelerinden esinlenen yeni-haraççı bir uluslararası ilişkiler sistematizmasının temellerini atacak ve bu anlamda kendisini istisnaileştirecek bir model geliştirmeye gayret etmektedir. İstisnacılık, ticarî diplomasi, kültürel nüfuz ve pozitif kimlik inşasına dayanan Çin'e özgü bir haraççı uluslararası ilişkiler anlayışının tam olarak yerleşmesi, Çin'in de ABD gibi küresel ölçekte bir güç olmasına bağlıdır. Böyle bir anlayış, doğal olarak ilk etapta Çin'in çevresinde uygulanabilir. Çin'in, başta Afrika'dakiler olmak üzere, dünyanın diğer bölgelerindeki zayıf devletler ile ilişkilerinde de bu yeni-haraççı anlayışın etkili olması mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Çin, Yeni-Haraççılık, Ortaklık, Ticarî Diplomasi, Tek Kuşak Tek Yol

* DOI: 10.34189/asyam.4.1.003

Bu çalışmada, *Çin-Afrika İlişkilerinde Güç ve Kimlik Faktörlerinin Rolü* (Kırıkkale Üniversitesi, 2018) başlıklı doktora tezinden yararlanılmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Doğu ve Afrika Araştırmaları Enstitüsü, Afrika Çalışmaları Ana Bilim Dalı, mursel.bayram@asbu.edu.tr

** Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, hemiroglu9@gmail.com

Abstract

In this paper, we aim to analyse China's historical mindset of international relations and its attempts to update that mindset through a variety of modern diplomatic notions. The incumbent Chinese administration have frequently referred to developing a new and different diplomatic approach that accords with China's great power role, reflects its vision and revitalises the country's past experiences and practices. The tributary system inherent in Chinese imperial diplomacy can be regarded as the most outstanding diplomatic approach peculiar to China. There are precursors of the fact that China recently tries to integrate the tributary system into modern diplomatic approaches. On the one hand, China behaves like a modern great power which learns from the rise and fall of other great powers; on the other hand, it attempts to develop a model that will make the country exceptional and will lay the foundations of a neo-tributary systematics of international relations inspired by the country's past experiences. The establishment and enscinement of a Chinese way of tributary international relations based on Chinese exceptionalism, Chinese way of partnership, commercial diplomacy, cultural influence and positive image-building depends on the possibility that China becomes a global-scale power like the US. The mentioned way of international relations may be applied initially in the periphery of China. The effects of this neo-tributary framework may be increasingly observed in China's relations with weaker states in other regions of the world as well.

Keywords: China, Neo-Tributarism, Partnership, Commercial Diplomacy, One Belt One Road

Giriş

Dünyanın kadim medeniyet merkezlerinden biri olan Çin, genellikle Avrupa tarihine özgü kavramlarla açıklanmaya çalışılmaktadır. Buna göre Çin, ekonomide Mençistrist¹, dış ticarete merkantilist, Afrika politikasında neo-kolonyalist tarzda hareket etmektedir (Schmidt ve Heilmann, 2012: 11). Avrupa tarihine özgü kavramlar, Çin'in politikalarını anlamlandırmada yetersiz kalabilir. Zira tarihsel sürekliliği olan devletler, geleneksel ve modern yaklaşımlar arasında bağ kurma eğilimi göstermektedirler. Nitekim Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, ülkenin özgün bir büyük güç olduğunu ve farklı bir uluslararası ilişkiler anlayışına sahip olduğunu birçok kez dile getirmiştir. Xi'nin "Çin tarzı büyük güç diplomasisi" ve "yeni tip uluslararası ilişkiler" olarak tanımladığı yaklaşımlar, Çin istisnacılığını ve Çin merkezli dünya algısını yansıtmaktadır (Poh ve Li, 2017: 1-10). Resmî söylemlerde sık sık "Çin uygarlığının yeniden doğuşuna" atıf yapılması da aynı şekilde Çin'in bölgesel ve küresel anlamda istisnaî bir güç olma iddiasının göstergelerindedir.

Çin, genellikle dış kaynaklı yaklaşımları olduğu gibi benimsemeyip kendi şartlarına uyarlamayı tercih eden bir devlettir. Dolayısıyla, uzun vadede küresel çapta ezici bir güç haline

¹ Mençistrizm; Manchester Liberalizmi veya Manchester Kapitalizmi olarak da bilinen Manchester merkezli İngiliz iktisat ekolünü ifade etmektedir. Ekolün taraftarları, serbest ticaretin daha eşitlikçi bir toplum yaratacağını savunmuşlardır. Bkz. Pollert vd., 2013.

gelse dahi, Çin'in Batılı büyük güçlerden farklı bir dünya düzeni tasavvur edeceği; diğer büyük güçlerin tecrübelerinden yararlanmakla birlikte, tıpkı Komünizm'i ve Kapitalizm'i kendi şartlarına uyarladığı gibi, Batılı devletlerin tecrübelerini de kendi siyasal-kültürel potasında eriterek uygulayacağı söylenebilir. Bu bağlamda, Çin'in modern döneme özgü hâkimiyet telakkileri ile tarihsel süreçte Doğu Asya'da uyguladığı haraççı hâkimiyet telakkisini sentezleyerek dünyaya hükmetmenin kendine özgü bir yolunu bulması mümkündür.

Söz konusu varsayımdan hareketle bu makalede, ülkenin imparatorluk dönemi diplomasisini yansıtan haraç sistemi üzerinden Çin'in muhtemel uluslararası ilişkiler yaklaşımı analiz edilmeye çalışılacaktır. Haraççı ilişki biçiminin mahiyetine ve Çin merkezli uluslararası ilişkiler anlayışının tarihsel gelişimine değinildikten sonra, Pan ve Lo'nun (2017) çizdiği çerçeve esas alınarak, haraççı ilişkinin günümüze uyarlanabilecek biçimi olan yeni-haraççı (*neo-tributary*) yaklaşımın unsurları ortaya konulacaktır. Son tahlilde, yeni-haraççılığın geleneksel ve modern diplomasinin bir sentezi olduğu vurgulanacaktır.

1. Çin Tarzı Haraç İlişkisinin Niteliği

Çin, tarih boyunca kendisinden zayıf devletlerle hiyerarşik karşılıklı bağımlılığa dayalı bir ilişki kurmuştur. Bu ilişkiye kaynaklık eden doğal düzen düşüncesi, Konfüçyüsçü felsefe ile desteklenmiştir. Bazı dönemlerde resmî kült olarak kabul edilen Konfüçyüsçülükte Çin'in hâkimiyet telakkisine uygun bir hiyerarşik toplumsal-siyasal ilişki mantığı işlenmiştir. Batı'daki eşitlikçi düşüncenin zıddı olan bu klasik Doğu düşüncesinde, oğul-baba, kardeş-ağabey, karı-koca, öğrenci-öğretmen, tebaa-hükümdar, bağımlı-egemen vs. arasında karşılıklı hürmet ve sadakate dayalı doğal bir hiyerarşik düzen vardır. Aynı düşüncede siyasal olarak bir ülkenin dünyadaki gücünü belirleyen ise o ülkenin kültürel büyüklüğüdür. "Üst kültürü" temsil eden bir devlet, "ast kültürden" halklar üzerinde doğal bir nüfuz kurabilir, onları kendi kültürüne "asimile" edebilir. Evrenin kültürel merkezi Çin olduğuna göre bu hak doğal olarak Çin'e aittir (Latham, 2007: 245).

Bağımsızlıktan ayırt edilemeyecek nitelikte bir özerklik ile sembolik olarak Çin merkezî idaresine bağlılıklarını beyan eden mücavir devletler, "haraçgüzar" (*çao gong*) olarak tanımlanmıştır. Bu tabir, siyasî ve askerî anlamda kendisinden daha güçlü olan komşusuna haraç adı altında periyodik olarak vergi veren veya değerli hediyeler gönderen devletleri ifade etmektedir. Çince "haraç" kelimesinin karşılığı olarak kullanılan "gong" kelimesi de, bu tabir ile bağlantılı olarak, "üste verilen hediye" ile "üste gösterilen takdir ve hürmet" anlamlarını içermektedir.

M.Ö. 3. yüzyıldan M.S. 19. yüzyılın ortalarına kadar sürdürülen haraç ilişkisi, sanıldığı gibi tek tarafın kazanç elde etmesini ön gören bir mantığa dayanmamaktadır. Tam aksine, bu sistem modern dönemde sloganlaştırılan "kazan-kazan" ilişkisinin farklı bir tarihsel versiyonu olarak değerlendirilebilir. Nitekim "gök kubbenin vesayeti" kendisinde olduğu için devletler hiyerarşisinin en tepesinde yer aldığı, bunun "doğal ve ilahî bir hükümranlık" gerektirdiğini

iddia eden Çin, manevî üstünlüğünü kabul etmeleri karşılığında haraçgüzar devletlere aynı, nakdî ve askerî yardım yapmayı taahhüt etmiştir (Keeling, 1995; Ergenç, 2014: 438).

Sözü edilen ilişki biçimi, haraçgüzar devletlerin hükümdarlarının Çin imparatoru tarafından onaylanmasını ve Çin'in üstünlüğünü kabul ettiklerinin göstergesi olarak Çin takvimini kullanmalarını ön görmekteydi. Bu devletler, genellikle kendi ürettikleri şeylerden kendi istekleriyle Çin'e haraç getirirlerdi. Haraç heyetleri, getirdiklerinden daha değerli Çin mallarıyla ülkelerine geri dönerlerdi. Haraçgüzar devletler, bu ilişkiyi işbirliklerinin karşılığı olarak düşünmekteydiler. Mesela Moğollar, Çin'e gönderdikleri haraç elçilerinin değerli mallarla geri gönderilmesini, kuzeydeki sınırlarda güvenliği sağlamalarının bir karşılığı olarak görmekteydiler. Yabancıların haraç getirmesi sayesinde, Çin onların uygarlaşmalarını ve Çin'e saldırmamalarını sağlamaya çalışmaktaydı. Haraç sistemi, böyle bakıldığında, Çin'i yabancı saldırılarından koruyan bir savunma mekanizması gibi işlemekteydi. Haraçgüzar devletler de saldırıya uğradıklarında Çin'den yardım isteyebilirlerdi (Fidan, 2010; Fairbank, 1942: 129-131).

Haraç ilişkisi, Çin'in tarihsel ilişki sistematiğini açıklamakla kalmayıp, başka devletlerce yürütülen politikalara da ışık tutmaktadır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) dünyaya hükmetme biçimi, Çin'in haraç sistemi ile benzerlik göstermektedir. ABD ile ittifak veya ortaklık ilişkisi kuran devletler, askerî himaye ve uluslararası pazarlara erişim imkânı karşılığında ABD ile bir tür haraç ilişkisi kurmuş olmaktadırlar (Khong, 2013). ABD, kendisine haraç ödeyenlerin güvenliğini ve uysallığını temin ederek onları kendisine sürekli bağımlı tutmakta ve “barbarların” kendisine karşı birleşmesini engellemektedir (Brzezinski, 1997: 39).

Haraç ilişkisi, bu ilişkiyi uygulayacak devletin küresel ölçekte bir güç merkezi olmasını gerektirmektedir. Bu bakımdan, Çin de ABD gibi yeterince ezici bir güce ulaştığında, öncelikle Güneydoğu Asya devletleri, daha sonra Orta Asya devletleri ve uzun vadede Okyanusya devletleri ile ilişkilerinde yeni-haraççı bir boyut ortaya çıkabilir. Coğrafi uzaklığa rağmen, aralarındaki muazzam güç dengesizliği nedeniyle, Çin'in başta Afrika'dakiler olmak üzere, dünyanın diğer bölgelerindeki zayıf devletler ile ilişkilerinde de bu yeni-haraççı anlayışın etkisi hissedilebilir (Jacques, 2016: 580-581).

2. Çin Merkezli Uluslararası İlişkiler Yaklaşımının Gelişimi

Milattan önceki devirlerden 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar imparatorluk hüviyetiyle var olan Çin, ilk devlet yapılanmasından itibaren haraççı ilişki biçimine kaynaklık edecek bir dış ilişkiler perspektifi benimsemiştir. Şöyle ki yarı-efsanevî nitelikteki ilk Çin hanedanı için kullanılan Xia (Şia/Hsia) kelimesi, “has Çinli” olduklarını iddia eden Sarı Irmak havzasının güneyindeki Orta Ova insanların kendilerini *di*, *man*, *rong* ve *yi* gibi “daha az Çinli” kabul ettikleri çevre halklardan ayırt etmek için kullandıkları bir tabirdi. Daha uzak çevredeki halklar ise, eşit statüde diplomatik ilişki kurulacak birimler olarak değil, hem siyasal hem kültürel olarak Çin'e tâbi olması gereken topluluklardı (Keay, 2011: 32). Bu anlayış, kısmen Antik

Yunan ve Roma devletlerinin kendilerinden uzak topluluklar için kullandıkları barbar tabirine benzemektedir. Ancak burada barbar ile kastedilen, bugünkü sözlüklerde yer aldığı gibi “vahşi”, “kaba saba”, “şiddet düşkünü” vb. anlamlardan ziyade, güçlü bir merkezî siyasal yapı oluşturamamış kandaş topluluklardır.

Çin tarihî kayıtlarına geçen ilk hanedanlık Shang’tır. Shang imparatorları, bağımlı bölgeleri denetlemek için zaman zaman dış seyahatler yapmakla birlikte, genel olarak güvenlikçi ve içe kapalı bir siyaset tercih etmişler; dış tehdit veya doğal afet tehlikesi gibi durumlarda devletin güvende olmadığını düşünerek başkentlerini en az yedi kez başka bir yere taşımışlardır (Keay, 2011: 49-50). Çin dış politikasında uzun müddet bu içe kapalı-güvenlikçi zihniyet hâkim olmuştur. Shang’ın yerini alan Zhou Hanedanı, “ister büyük olsun, ister küçük, olabildiğince çok ülkeyi ya etkisizleştirme ya da himaye altına alma” stratejisini benimsemiştir. Bazı Zhou imparatorları, himaye stratejisini tercih ederek devletin sınırlarını olabildiğince genişletirken bazıları bağımlı bölgeler üzerinde gerektiğinde sert müdahalelerle yeniden egemenlik kurmak ve haraç ilişkisini yeniden düzenlemek istemişlerdir. Bu durum, bağımlı bölgelerde merkeze karşı rahatsızlık uyandırmıştır. Son dönem Zhou imparatorlarının “hayalî saldırı aldatmacalarıyla defalarca kandırdığı bağımlılar”, sonunda hanedanı yıkacak şekilde isyan etmişlerdir. Akabinde İlkbahar ve Sonbahar Dönemleri (M.Ö. 770-480) olarak anılan uzun süreli bir otorite boşluğu yaşanmış; onu Savaşan Devletler Dönemi (M.Ö. 481-221) takip etmiştir. Daha önce Zhou’ya bağlı olan bu devletler, sayıca fazla, boyut olarak küçüktüler. Şehir birlikleri niteliğindeki savaşan devletlerin sayısı başlangıçta 148’i bulurken zamanla 3’e kadar düşmüştür. Bu durum, Çin’de modern Avrupa tarihi ile zıt bir eğilime de işaret etmektedir. Avrupa’da imparatorluklar arası savaşlarda büyük devletler parçalanarak küçülürken Çin’de küçük devletler birleşerek merkezî bir imparatorluğa dönüşmüşlerdir. Söz konusu eğilim, “merkez devlet” anlayışı ile bağlantılıdır.²

Bugünkü Çin kelimesinin kaynağı olduğu düşünülen Qin Hanedanı, Savaşan Devletler Dönemi’nin son yüzyılında rakiplerinin baş edemeyeceği bir güç haline gelmiş ve “uzak devletlerle ittifak yapıp yakın devletlere saldırma” stratejisi ile bütün ittifaklara hükmeden başarılı bir siyaset izlemiştir. Böylelikle dönemin rakip “büyük güçlerini” ortadan kaldıran Qin, M.Ö. 221’de Çin’i merkezî bir imparatorluk olarak birleştirmiştir (Yu-Lan, 2009: 241). Qin imparatorları, Shu gibi bazı uzak komşularıyla yumuşak ilişkiler kurmaya çalışmış, hükümdarlarına armağanlar göndermiş, onlardan gelen armağanları kabul etmiş, ayrıca aralarında küçük çaplı ticareti teşvik etmişlerdir. Sichuan gibi gelir kaynağı olarak gördükleri

² Çin coğrafyasında farklı dönemlerde irili ufaklı birçok hanedan devleti tesis edilmiştir. Fakat bunlar, “rekabet içinde bir arada var olma” mantığı ile hareket etmiş ve hemen hepsi “merkez devlet” anlayışını paylaşmıştır. Bu anlayış, her siyasal parçalanmadan sonra birleşme yönünde bir temayüle yol açmıştır. “Orta krallık” olarak da tercüme edilen “merkez devlet” tabiri, Çin’in halen kendisini tanımlarken kullandığı bir ifadedir. Çin’in günümüz Çincesindeki karşılığı, merkez veya orta anlamına gelen *zhong* ile ülke, devlet veya krallık anlamlarındaki *guo* kelimelerinin birleşiminden oluşan *Zhongguo*’dur. Doğu Asya devletlerinin çoğunluğu da Çin’i kendini tanımladığı şekliyle, yani merkez devlet veya orta krallık anlamına gelen *Zhongguo*’nun farklı söyleniş biçimleriyle (örneğin Japonca’da *Chūgoku*, Korece’de *Jungguk*, Vietnamca’da *Trung Quốc*) tanımlamaktadırlar.

yerleri ise ilhak etmeye çalışmışlardır. Bu dönemde bugün Çin Seddi olarak bilinen duvarların inşası da kitlesel seferberlik yoluyla hızlandırılmıştır. Çin Seddi, büyük oranda savunma amaçlı olmakla birlikte, bazı bölümlerinin taarruz amaçlı kullanıldığı, ayrıca Qin yönetimin baskılarından dolayı veya daha iyi bir yaşam umuduyla bazı Çinlilerin Hun topraklarına kaçmasının önüne geçmek için inşa edildiği de ifade edilmektedir (Okay, 1993: 153-154).

Qin'in yerini alan Han Hanedanlığı döneminde, bağımlı bölgelerde merkezden atanan kişiler "başbakan" gibi kabul edilmiştir. Qin için olduğu gibi, Han için de en büyük dış tehdit Moğolistan steplerindeki Hun konfederasyonuydu. Han yönetimi, "uygarlığın artıcılığından nasibini almamış" bir topluluk olarak gördüğü Hunlarla anlaşma yoluna gitmiştir. Başka bir deyişle, "Hunlar bu dönemde çok güçlü oldukları için Çin zorunlu olarak barışçı bir siyaset izlemiştir". "Kan yoluyla barış" olarak adlandırılan anlaşmalarda Hun devleti, Han ile "kardeş" statüsünde kabul edilmiştir. Hun, Çin ülkesine akınlarını durduracak, buna mukabil Çin imparatorluk ailesinden bir gelin alacak ve Çin'den her yıl ipek, tahıl ve sair gıda maddelerini de armağan olarak kabul edecekti. Bu armağanlar ilk bakışta bir tür "rüşvet" olarak görülebileceği gibi, Hun'un Çin mallarına alıştırılması, daha sonra yavaş yavaş bağımlı hale getirilmesini sağlayacak bir "yatırım" olarak da değerlendirilebilir. Nitekim her anlaşma yenilediğinde Hun'a verilen "rüşvet" miktarı giderek artmış ancak Han'ın Hun'u Çin mallarına bağımlı kılma politikası meyvelerini vermeye başlamış ve Han pazarları ile Hun pazarları arasındaki ticaret yoğunlaşmıştır. Han'ın bir müddet sonra Hunlara karşı Yüecilerle ittifak arayışına girmesi, Han-Hun ilişkilerini yeniden topyekün savaşa dönüştürmüş, fakat savaşlar sırasında dahi sınır ticareti durmamış, bilakis daha da canlanmıştır (Psarras, 2004).

Han'ın Hun tehdidine karşı ittifak arayışları kapsamında batı bölgelere gönderilen Kâşif Zhang, geri döndüğünde Han'ın dünyada yalnız olmadığını, Han'dan başka "büyük devletlerin" olduğunu haber vermiştir. Zhang'ın keşif gezilerinden sonra Han yönetimi, Asya içlerine doğru genişleme stratejisi izlemiştir. M.Ö. 104 yılında, "ast düzeyde ilişki kurma yönündeki gönülsüzlüğü" yüzünden Fergana'yı cezalandırmak ve buranın safkan atlarını ele geçirmek için büyük çaplı bir askerî sefer düzenlenmiş; sefer başarı ile sonuçlanmış ve komutan Li Guangli, Fergana'dan önüne kattığı üç bin at sürüsüyle, "komşu devletlere Han'ın ne kadar ciddi olduğunu göstererek" ülkesine dönmüştür. Çok geçmeden Orta Asya, Baktriya (Afganistan) ve Part (İran) bölgelerinden Çin'e heyetler gönderilmiş ve haraçgüzar devlet sayısı artmıştır. Civar devletlerin birçoğu Çin'in üstünlüğünü kabul etmekle birlikte bazıları Çin hâkimiyetine direnmiştir. Han döneminde Çin'in hâkimiyet altına almakta zorlandığı yerlerin başında bugünkü Vietnam geliyordu. Han ordusu, Vietnam'da merkezî idareye karşı başlatılan ayaklanmayı (Vietnam milliyetçilerine göre, "ezilmiş bir halkın ilk ulusal şahlanışını") zorlukla bastırmıştır. Han yöneticilerine göre, Vietnamlılar "iflah olmaz kabileciliklerini" bir kenara bırakıp barışçıl bir şekilde Çin kültürüne asimile olmalıydılar. Nitekim Kuzey Vietnam, bir sonraki "ulusal şahlanışa" kadar yoğun bir Çinlileştirme sürecinden geçmiştir (Keay, 2011: 170-171).

Han'ın Güneydoğu Asya'dan Kore Yarımadası'na, Tibet'ten Avrasya'ya uzanan ticarî ve kültürel genişleme stratejisi zamanla etkinliğini kaybetmiştir. Zira haraçgüzar devlet sayısı artınca merkezden uzak çok sayıda topluluğu yaşatma maliyeti de artmıştır. Bu sorun Tang Hanedanlığı tarafından kısmen bertaraf edilmiştir. Tang döneminde (618-906) Çin'in jeopolitik eksenini, denizyoluyla Güney Asya'ya, Orta Asya üzerinden de Batı'ya doğru yeniden genişleme sürecine girmiştir. Bu dönemde yabancı inanç sistemlerine gösterilen hoşgörü ve yabancı ürünlere duyulan yoğun ilgi, Çin'i daha kozmopolit bir imparatorluğa dönüştürmüştür (Eberhard, 1995; Lewis, 2009).

Kara temelli bir güç olan Çin, Song ve Yuan hanedanlıkları döneminde (960-1260 ve 1260-1368), denizci bir güç olmaya yönelik de adımlar atmış ve gemi teknolojisi alanında ciddi ilerleme kaydetmiştir. Ming Hanedanlığı (1368-1644) dönemine geldiğinde, teknolojik olarak 150 yıl sonrasının İspanyol donanmasını dahi gölgede bırakan bir Çin filosu kurulmuştur. 1405-1433 yılları arasında bu filoyla gerçekleştirilen 7 deniz seferi Çin tarihinin dönüm noktalarından biridir. Zheng He³ adlı Müslüman bir amiralin komuta ettiği seferler, Java'dan Basra Körfezi'ne, Kızıldeniz'den Doğu Afrika sahillerine kadar uzanan geniş bir sahayı kapsamıştır. Amiral Zheng, her durağında Çin'in ihtişamından söz etmiş, hükümdarlara hediyeler vermiş, onların verdiği hediyeleri kabul etmiş, onları Çin'e seyahat etmeye ve elçi göndermeye davet etmiştir. Zheng, ziyaret ettiği devletlerden Çin'in büyüklüğünü tanımlarını ve Çin merkezli dünya düzeni içinde kendi yerlerini kabul etmelerini istemiş, bunun ötesinde Çin adına herhangi bir toprak veya zenginlik talebinde bulunmamıştır (Kissinger, 2015: 29-30). Kısacası Zheng'in seferleri, yayılmacılıktan ziyade, Çin gücünün dış dünyaya tanınmasını sağlamak üzere düzenlenmiştir.

Avrupa devletlerinin aksine Çin, uzak memleketlerdeki "barbarları uygarlaştırma" gibi bir misyon üstlenmemiş ve böyle bir gerekçeye dayanarak denizaşırı sömürgeler oluşturmamıştır. Çünkü Çin'in ilk hanedandan bu yana devam eden sürekli iç ve dış güvenlik endişesi, yakın çevresiyle sınırlı siyasal ufku ve kendi kendine yeterlilik ilkesine dayalı ekonomik yapısı böyle bir yayılmaya müsait değildi. Nitekim Zheng He'nin seferleri sırasında Çin sarayında yaşanan hizipler arası iktidar mücadelesi, Japon korsanların Çin kıyılarına yönelik saldırıları, muhtemel istilalara karşı başkentin korunmasına öncelik verilmesi ve keşif seferlerinin ülkenin güvenliğine katkı sağlamayıp ağır malî yükler getirdiğinin düşünülmesi gibi sebeplerle denizaşırı seferler durdurulmuştur. Bu doğrultuda tersanelerin çoğu kapatılmış, büyük savaş gemilerinin sayısı azaltılmış ve özel ticaret yasağı sıkılaştırılmıştır. Avrupalıların coğrafi keşif hareketlerini başlattığı bir dönemde Çin, yeniden kendisini dış dünyadan tecrit etmiştir. Tecrit siyaseti, İmparatorluk Çin'inin son hükümdar sülalesi olan Mançu kökenli Qing Hanedanlığı döneminde (1644-1911) de sürdürülecektir (Bayram, 2018: 69-82).

³ Cheng Ho şeklinde de yazılır. Asıl adının Hacı Mahmud Şemseddin olduğu; atalarının Buhara'dan (Özbekistan) göçtüğü; büyük dedesi Seyyid Şemseddin Ömer'in Kubilay Han döneminde Yunnan valisi olarak görev yaptığı ifade edilmektedir. Bkz. Chunjiang vd. 2005: 6.

Tecrit siyaseti doğrultusunda dünyanın diğer devletleri ile eşit düzeyde ilişki kurmama anlayışının bir göstergesi olarak, Ming ve Qing hanedanlıkları döneminde Çin'e heyet gönderen büyük küçük hemen hemen bütün devletlere haraçgüzar devlet muamelesi yapılmıştır. Osmanlı Devleti de Çin'in haraç sistemi dâhilinde gördüğü ülkeler arasındadır. "Rumi" olarak anılan Osmanlı Devleti, Ming döneminde 19 kez Çin'e heyet ve hediyeler göndermiştir. Bu hediyeler Çin kayıtlarında "Rumi haraç/hediye getirdi" şeklinde yazılmıştır. Dahası, Çin imparatorları, "olağanüstü silah" olarak adlandırdıkları bir tüfeğin haricinde, Osmanlı'nın gönderdiği hediyelerle "ilgilenmediklerini" belirtmişlerdir (Fidan, 2010; Fidan, 2011: 275-287).

Çin, kendisi ile ticaret yapmak isteyen Portekiz, İspanya, Hollanda, İngiltere gibi Batılı devletleri de kendisine "barış haracı" getiren devletler gibi görmüştür. İngiltere Kralı III. George'un 1793'te Çin'e elçi olarak gönderdiği George Macartney, kendi devletinin haraçgüzar veya vassal konumunda olmadığını göstermek adına, Çin imparatoru karşısında eğilmeyi reddetmiştir. Macartney, ayrıca, İngiltere ile Çin arasındaki ilişkileri eşitleyecek karşılıklı daimî büyükelçiliklerin açılmasını ve ticarî ilişkilerin diplomatik eşitlik temelinde yürütülmesini talep etmiştir. Bu talep üzerine Çin İmparatoru Qianlong, İngiltere Kralı'na yazdığı cevabî mektupta, İngiltere'nin "Çin medeniyetinin nimetlerinden pay alma arzusunu" anlayışla karşıladıklarını, ancak diplomatik eşitlik talebinin Çin devlet geleneği açısından kabul edilemez olduğunu, Avrupa'nın çok sayıda milletten oluştuğunu ve her birinin Çin'de temsil edilebilmesine imkân olmadığını, aynı şekilde iki ülke arasında ticareti artırmanın da diğer ülkeler için "kötü örnek" teşkil edeceğini, kaldı ki Çin'in dünyanın her yerinden "haraç" aldığını, İngiltere'nin mallarına en ufak ihtiyaçları olmadığını belirtmiştir (Rossabi, 2014: 290-292; Backhouse ve Bland, 1914: 322-331).

Çin İmparatoru Qianlong'un İngiltere Kralı III. George'un mektubuna verdiği cevap, Çin merkezli haraç sistemine dayalı hiyerarşik devletlerarası ilişki modeli ile Avrupa merkezli egemen ulus-devletler arası ilişki modeli arasında bir çatışmanın kaçınılmaz olduğunu gösteriyordu. Bu çatışmanın kıvılcımı, afyon ticareti olacaktır. İngiltere'nin kontrolündeki Hindistan'dan Çin'e afyon tedarik edilmesi, bu tedarığın ülkedeki afyon bağımlılığını artırması üzerine Çin yönetimi, afyon ithalini ve afyon içmeyi yasaklama yoluna gitmiştir. Buna rağmen İngiliz ve Çinli tacirler ülkeye yasa dışı biçimde afyon sokmaya devam etmişlerdir. Nihayet Çin yönetimi, 1839'da İngiliz tacirlerin satmak için getirdikleri afyona el koyup imha etmiştir. Bu gelişme, İngiliz donanmasının Çin kıyılarına sevkî ile başlayan Afyon Savaşları'nı (1839-1842 ve 1857-1860) tetiklemiştir. Savaşların her ikisi de İngiltere'nin bariz galibiyetiyle sonuçlanmıştır. Daha önce dünya üzerindeki hemen hemen hiçbir devleti kendisi ile eşit statüde görmeyen Çin, Afyon Savaşları sonrasında eşit dahi olmayan şartlarda anlaşmalar imzalamak durumunda kalmıştır. Daha önce hayranlık duyulan Çin medeniyeti "aşağılanmış" ve ülkenin güç algısı hem içte hem dışta büyük bir darbe almıştır. Bu aşağılanmanın yarattığı siyasal psikoloji, Çin'in dış politikasında, özellikle de Batı ile ilişkilerinde travmatik bir iz bırakmıştır (Mühlhahn, 2008: 3).

1912’de Sun Yat-sen liderliğinde cumhuriyet ilan edildikten sonra Milliyetçiler ile Komünistler arasında dönemsel birleşme ve ayrışmalar söz konusu olmuştur. İkinci Dünya Savaşı’yla hararetlenen bu otorite mücadelesi 1949’da Komünistlerin galibiyetiyle neticelenmiş; bunun üzerine Milliyetçiler, Tayvan adasına çekilerek buradan Çin’i temsil etme iddialarını sürdürmüşlerdir. Böylelikle Tayvan’da Çin Cumhuriyeti, anakarada Çin Halk Cumhuriyeti olmak üzere iki Çin ortaya çıkmıştır. Çin anakarasında Mao Zedong liderliğinde tesis edilen merkezî idare, Çin siyasal kimliğinde radikal bir değişimi beraberinde getirmiştir. Çin tarihinde hiçbir hükümdar Çin toplumunun değerler sistemini topyekûn alaşağı etmeyi önermemiş, bilakis kadim öğretileri tasdik ederek kendilerini meşrulaştırmaya çalışmışlardır. Mao ise tamamen yeni ve radikal bir ideolojik yönelimle Çin geleneklerinden kopan ilk lider olmuştur. İmparator Qin Shi Huang dönemindeki (M.Ö. 247-210) anti-Konfüçyüsçü totaliter yaklaşım ile Marksist felsefeyi sentezleyen Mao, bunu yaparken “aşağılanma yüzyılı” yarattığı siyasal psikolojiyi motivasyon unsuru olarak kullanmıştır. Dış politikada ABD tehdidine karşı başlangıçta SSCB’ye “yaslanmayı” tercih eden Mao yönetimi, 1960’lı yıllarda yakın tehdit durumundaki “revizyonist” SSCB’yi uzak tehdit durumundaki “emperyalist” ABD ile dengelemede yarar görmüştür. ABD’nin de değişen uluslararası koşulları ve Çin’in artan güç statüsünü göz önüne alarak yeni bir denge arayışı doğrultusunda Çin’i izole etme politikasından vazgeçmesi, bu politika değişikliğiyle bağlantılı olarak Çin’in 1971’de BMGK daimî üyeliğini Tayvan’dan devralmasının sağlanması, Çin-Amerikan ilişkilerinde 23 yıllık alenî düşmanlığın yerini “yüzeysel bir dostluğun” almasına neden olmuştur (Xuetong, 2010: 263-275).

Çin’in SSCB’ye karşı ABD ile kurduğu yarı-ittifak, Deng Xiaoping (Şaoping) döneminde kademeli bir ekonomik reform ve kapitalistleşme sürecini beraberinde getirmiştir. Deng, Tayvan’la barışçıl biçimde birleşme ve ekonomik modernleşme konularına öncelik vermiş; bunun için Çin’in artık ideolojik mülahazalardan uzaklaşması, anti-hegemonist bir siyaset izlemekle birlikte sosyalizmin bayraktarlığını yapmaması, Üçüncü Dünya’nın lideri olmaya çalışmaması, çatışmadan ve yeni düşmanlar yaratmaktan kaçınması, pozisyonunu koruması, kapasitesini gizleyip düşük profil sergilemesi gerektiğini savunmuştur. Deng, Mao dönemindeki gibi uluslararası normları reddetmek yerine pragmatist temelde uluslararası sistemle bütünleşmeyi, beraberindeki sorumluluk ve yükümlülükleri kabul etmeden büyük güçlere özgü hak ve imtiyazlardan faydalanmayı amaçlamış, bunda büyük ölçüde de başarılı olmuştur. 1980’lerin ikinci yarısında Doğu Bloku ve SSCB’nin düşüş eğilimi, Çin’i daha etkin bir ekonomik güç haline getirmiştir. Artan ticaret hacmi ve 1990’lı yıllarda dünyanın her yerinden katlanarak gelen yabancı sermaye akımı, Çin’de büyük bir yatırım patlamasına yol açmıştır. Ekonomik gücün devamlılığı için hammadde tedarikinin güvence altına alınması ve ülke içinde biriken sermayenin ülke dışında değerlendirilmesi gerekmiştir (Wei, 1996: 77-105; Harris, 2014: 37).

1990’lı yılların başında elde edebileceğinden daha azına razı olarak, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Laos ve Vietnam’la sınır ihtilaflarını çözüme kavuşturan Çin,

çatışmacı yaklaşımdan yine kaçınmakla birlikte, 1990'lı yılların ortalarından itibaren daha özgüvenli ve bölgesel-küresel meselelere yönelik daha yapıcı bir tutum benimsemiştir. Ülkenin uluslararası sisteme eklenip uluslararası kurum, kural ve normları kabullenme eğilimi güçlenmiş; bu doğrultuda ikili ilişkilerinin sayısını ve yoğunluğunu artırmış, çeşitli ticaret ve güvenlik anlaşmaları ile çok taraflı örgütlere katılmıştır. Bu süre zarfında Çin dış politikası giderek kişilere bağlı olmaktan çıkıp kurumsallaşırken ülkenin siyasal ufku da genişlemiş, dünyanın hemen her bölgesinde siyasî-ticarî etkinliğini artırmış, ayrıca BM barış gücü operasyonlarına katılarak sorumlu bir devlet imajı oluşturmaya çalışmıştır. Böylelikle Çin, eskiden olduğu gibi kendisini “sömürgeciliğin kurbanı geliştirmekte olan bir ülke” olarak görmek yerine, çıkarları ve sorumlulukları giderek çeşitlenen bir “yükselen güç” olarak takdim etmeye başlamıştır (Medeiros ve Fravel, 2003: 22-23).

Çin'in 2008 malî krizi sırasında Batılı devletlerden daha iyi bir sınav vermesi ve 1970'lerin sonundan itibaren devam eden istikrarlı ekonomik büyüme performansı sayesinde 2010'da Japonya'yı geçerek dünyanın ikinci büyük ekonomisi konumuna yükselmesi, Çin hükümetini daha iddialı bir dış politikaya yöneltmiştir. Batılı devletlerin “güçten düştüğü”, küresel güç dengesinin yavaş yavaş kendi lehine değişmeye başladığı yönünde bir algıyla hareket eden Çin, özellikle toprak bütünlüğü ve egemenliğiyle ilgili eylemlere daha keskin karşılıklar vermeye başlamıştır. Örneğin, Amerikan Kongresi'nde Tayvan'a silah satışı gündeme geldiğinde Çin Dışışleri Bakanlığı, Tayvan'a silah satan Amerikan firmalarına yaptırım uygulamaktan söz etmiştir. Tibet konusunda da daha önce çatışmacı bir üslup kullanmaktan kaçınan Çin, ABD Başkanı Obama'nın Tibet'in ruhanî lideri Dalai Lama ile görüşmesini eleştirerek “kimse Çin'in çıkarlarına zarar verecek bir acı reçeteyi yutmasını beklemesin” şeklinde bir karşılık vermiştir. Kopenhag'daki iklim değişikliği anlaşması ile ilgili itirazlarını dile getiren Çin, benzer şekilde İran ve Sudan gibi Amerikan çıkarlarıyla bağdaşmayan ülkelere yönelik uluslararası yaptırımlar konusunda çekincelerini açıkça ifade etmiş, bu gibi konularda Rusya ile birlikte Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde önceki dönemlere nazaran daha fazla veto yetkisini kullanmıştır. Netice itibarıyla Çin'in bundan böyle düşük profilli bir dış politika izlemeyeceği anlaşılırken, Çinli yöneticiler de bu minvalde karşılıklı ilke ve çıkarların daha fazla gözetileceği “yeni bir uluslararası ilişkiler yaklaşımına” ihtiyaç duyulduğundan söz etmeye başlamışlardır (Zhao, 2013: 103-107; Cheng, 2016: 226-254).

3. Yeni-Haraççılığın Unsurları

Çinli yöneticilerin söz ettiği yeni uluslararası ilişkiler yaklaşımının çerçevesi yeni-haraççılık üzerinden çizilebilir. Mekanizmaları, kurumları ve idare biçimi zamanla değişmekle birlikte, haraç sisteminin ana unsurları; (1) Çin'in istisnalığı düşüncesi, (2) ticaret-diplomasi birlikteliği, (3) kültürel nüfuz ve (4) pozitif kimlik inşası olarak sıralanabilir (Pan ve Lo, 2017: 2).

Haraç sisteminin birinci unsurunu oluşturan Çin'in istisnalığı düşüncesi, Çin merkezli dünya düzenini ifade etmekte ve zorlayıcı olmayan bir diplomatik yaklaşımla Çin'in itibarını ve meşruiyetini koruması ilkesine dayanmaktadır. Bu ilkeden hareketle Çinli akademisyenler, ABD'nin küresel güç konumuna yükselişinden dersler çıkarılmakla birlikte, Pekin'in kendince bir yol izlemesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Sadece ABD'yi taklit eden bir Çin, başarısız olmaya mahkûmdur. Nasıl ki ABD dünyaya hükmetmenin bir yolunu bulmuşsa, Çin de normatif bir küresel güç vizyonu geliştirerek dünyayı yönetmenin yeni ve kendine özgü bir yolunu bulmak zorundadır (Xuetong, 2011: 233-264).

Çin'i Batılı büyük güçlerden ayıran diplomatik nosyonların başında "ortaklık" gelmektedir. Xi Jinping, Çin'in dünyada hiç müttefikinin olmadığı yönündeki eleştirilere yanıt olarak, ittifaklar yerine ortaklıklara öncelik verdiklerini belirtmiştir. Bu doğrultuda "küresel bir ortaklık ağı" geliştirmeye çalışan Çin, 67 ülke ve 5 bölge ile farklı düzeyde ve biçimde 72 ortaklık kurmuştur (Hu, 2016: 165). Her ne kadar ortaklık, başta ABD olmak üzere diğer devletlerin de kullandığı bir strateji ise de, Çin bu kavrama farklı bir anlam yüklemektedir. Çin'e göre ortaklık (*hehuo*), farazî düşman algılamalarına dayalı, askerî ittifaklarla temsil edilen, bu nedenle sürekli cepheleşmelere neden olan Batı tarzı ittifak diplomasisinden farklı bir perspektife dayanmaktadır. Çin tarzı "yeni tip uluslararası ilişkiler" yaklaşımının unsurlarından olan ortaklık, ülkenin küresel nüfuzunu ekonomik işbirlikleri yoluyla genişletmeye dönük bir stratejidir. Bu stratejide karşılıklı faydayı önceleyen, bunun için ülkeler arası siyasî ve ideolojik farklılıkları göz ardı eden bağlantısız bir dış politika yaklaşımı hâkimdir. Bu anlayışla Çin, ne tamamen egoist, ne tamamen altruist (diğerkâm) olan, haraç sistemindeki mütekabiliyet ilkesine benzer şekilde, kendi çıkarı kadar karşı tarafın çıkarlarını da gözeten istisnaî bir büyük güç diplomasisi oluşturmaya çalışmaktadır (Poh ve Li, 2017: 1-10).

Haraç sisteminin ikinci unsuru, ticaretle siyasetin iç içe geçmiş olmasıdır. Haraçgüzar devletler, Çin pazarlarına erişim, askerî himaye ve meşruiyetlerinin tanınması karşılığında Çin'in haraç sistemini destekliyorlardı. Çin, bugün uluslararası kurum ve normlardan yararlanarak benzer bir ilişki geliştirmektedir. Çin Komünist Partisi, 2002'de aldığı bir kararla, deniz aşırı yatırımların artırılması için Çinli şirketlerin dünya geneline dağılmasını (*go global*) teşvik etmiştir. Böylelikle Çin, hem küresel ölçekte bir ithalat-ihracat destinasyonu, hem de büyük bir yabancı sermaye kaynağına dönüşmüştür. Bu durum, Çin'e daha geniş bir çevrede etki uygulayabilme, çevre ülkeleri kendisine bağlama ve diğer güçlerin bu çevrede etkinliğini artırmasını zorlaştırma imkânı sunmuştur (Pan ve Lo, 2017: 10).

Çin, bu hedefe yönelik olarak Tek Kuşak Tek Yol (*One Belt One Road*) inisiyatifini hayata geçirmiştir. Bu kapsamda üçü deniz, ikisi kara yolu olmak üzere beş güzergâh olarak tasarlanan İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu projeleri, ticaret-diplomasi birlikteliği doğrultusunda Asya, Avrupa ve Afrika'yı birbirine bağlamayı hedeflemektedir. Söz konusu inisiyatif, ilgili devletler arasında beş bağlantı öngörmektedir: (1) güzergâhtaki ülkelerin bölgesel işbirliğini öngören "politika bağlantısı"; (2) ilgili ülkeler

arasında gerekli altyapı ve ana ulaşım yollarının inşasıyla kurulacak “tesis bağlantısı”; (3) ülkelerin aralarındaki yatırım ve ticareti kolaylaştırıcı tedbirler almasını talep eden “ticaret bağlantısı”; (4) malî işbirliğine dayanan “sermaye bağlantısı” ve (5) kültürel, akademik, insan kaynakları, turizm, bilim, teknoloji, basın vb. alanlarda işbirliği ile kurulacak bir “gönül bağlantısı”. Bu inisiyatif, Batı merkezli tek taraflı bağımlılık ilişkilerinden farklı, bütün dünya devletlerine açık, taraflar arası karşılıklı bağımlılığı derinleştiren yeni bir entegrasyon modeli olarak sunulmaktadır. İpek Yolu’nun bu yeni yorumu ile güzergâh üzerindeki devletlerin ekonomik hacimlerinin artması, 65 ülkede 21 trilyon dolar büyüklüğünde bir ekonomik canlanmanın ortaya çıkması beklenmektedir (Şensoy, 2017).

Çin, Tek Kuşak Tek Yol inisiyatifine dâhil olan ülkelerdeki enerji, ulaştırma ve altyapı projelerini desteklemek üzere İpek Yolu Fonu ile Asya Altyapı Yatırım Bankası’nı (AAYB) kurmuştur. 100 milyar dolar sermaye ile kurulan bankanın Çin’den (yüzde 30) sonraki en büyük iki hissedarı Hindistan (yüzde 8,4) ve Rusya’dır (yüzde 6,5). AAYB’nin hâlihazırda 35’i bölgesel, 18’i bölge-dışı, 24’ü aday olmak üzere 77 üyesi bulunmaktadır. İngiltere, Almanya, Avustralya ve Güney Kore de bankaya kurucu üye olarak katılım sağlarken ABD ile Japonya katılmamış, tam tersine bankanın yönetim standartlarını sorgulayarak diğer ülkelerin katılımını caydırmaya çalışmışlardır. Zira AYYB, Dünya Bankası’na rakip bir kuruluş olarak Çin’i “tartışmasız bir güç merkezi” haline dönüştürecek ve “Osmanlı Devleti’nin Basra Körfezi’ne ulaşmak için inşa ettirdiği Berlin-Bağdat Demiryolu gibi dolaylı siyasî-askerî sonuçları olacak bir ekonomik proje” gibi görülmektedir (Minnick, 2013).

Haraç sisteminin üçüncü ana unsuru, Çin kültürünün gönüllü biçimde kabulünün sağlanmasıdır. İmparatorluk döneminde birçok haraçgüzar devlet, Çin’in sunduğu ekonomik fırsatlardan yararlanmak ve siyasî-askerî himaye elde etmek için Çin dili, dini, felsefesi, edebiyatı, mimarisi, idare sistemi vb. kültürel unsurları benimsemiştir. Çevre halklara sembolik de olsa Çin kültürünün üstünlüğünü kabul ettirmek, Çin nüfuzunun en önemli göstergesiydi. Günümüzde Çin pazarlarına, yüksek eğitime ve siyasî ağlarına erişmek için giderek daha fazla sayıda yabancıların Çince öğrenmeye yönelmesi, kısmen haraç sisteminin bu özelliğini yansıtmaktadır. Çin’e gelen yabancı öğrencilerin yüzde 62.5’i Çin dili ve edebiyatı alanında eğitim almaktadır. Çin devlet bursu almaya hak kazanıp Çin’deki üniversitelerde Çin dili ve edebiyatı dışındaki bölümlerde okuyacak olan yabancı öğrencilere de bir yıl Çince hazırlık eğitimi alma şartı getirilmiştir (Pan ve Lo, 2017: 11). Sadece Afrika’dan eğitim için Çin’e gelen öğrenci sayısı 12 yıl içerisinde 26 kat artmıştır. Çin’de eğitim alan Afrikalı öğrenci sayısı, 2003’te 2 binden daha az iken, 2015 yılında 50 bine yaklaşmıştır. Bu sayı, aynı yıl ABD ve İngiltere’de okuyan toplam Afrikalı öğrenci sayısından (40 bin) daha fazladır. Afrika’dan her yıl artan sayıda öğrencinin Çin’e gelmesinde en önemli etkenlerden birisi, Çin hükümetinin burs vermeyi taahhüt ettiği yabancı öğrenci sayısının sürekli olarak artmasıdır (Breeze ve Moore, 2017).

Çin dili ve kültürünün tanıtılması için 2004’te Konfüçyüs Enstitüleri (*Hanban*) açılmıştır. British Council, Goethe-Institut, Alliance Française, Instituto Cervantes, Yunus Emre

Enstitüsü gibi, üniversitelerle işbirliği halinde faaliyet yürüten bu enstitüler hızla dünya geneline yayılmıştır. Konfüçyüs Enstitüleri ve Sınıfları'nın sayısı, 169'u Avrupa'da, 157'si Amerika'da, 110'u Asya'da, 46'sı Afrika'da, 18'i Okyanusya'da olmak üzere toplam 500'e ulaşmış durumdadır (Bayram, 2018; Changsong, 2014).

Haraç sisteminin dördüncü unsuru, pozitif bir devlet kimliğinin inşasıdır. Çin kendisini Konfüçyüsçü doğal düzeni temsil eden, toplumsal ve siyasal uyumu koruyan hayırhah bir devlet modeli olarak tanıtmaya çalışmaktadır. Çin imparatorları, düzen ve bilincin kaynağı olan “gök kubbenin vesayeti” sayesinde kendilerinden daha güçsüz topluluklar üzerinde doğal bir yönetme yetkisine sahip olduklarını iddia ederlerdi. Haraç sistemine de kaynaklık teşkil eden bu hâkimiyet telakkisi ile Çin, barışçıl ve herkes için faydalı bir yönetim vaat ederek çevre halklar üzerindeki nüfuzunu meşrulaştırmaya çalışırdı. Çin bugün de kendisini benzer şekilde “barışçıl yükseliş”, “barışçıl gelişme”, “ahenkli dünya” gibi kavramlar üzerinden tanıtmaktadır. Ancak otoriter siyasal yapısından kaynaklanan olumsuzluklar (örn. Doğu Türkistan meselesi), Çin'in pozitif bir devlet kimliği inşa etmesini zorlaştırmakta ve dış politikasında sıkça başvurduğu “barış” ve “uyum” gibi kavramların etkisini azaltmaktadır.

Çin Komünist Partisi yönetimi, 2007'de yayınladığı bir politika belgesiyle, ülke içindeki siyasî gelişmelerin ülke dışında “yanlış anlaşılmasını” önlemek, Çin'in çok kültürlü ve kapsayıcı bir ülke olduğunu ortaya koymak, böylelikle daha pozitif bir Çin imajı oluşturmak için çalışılacağına, bunun için medyanın etkin biçimde kullanılacağına işaret etmiştir (Pan ve Lo, 2017: 12-14). Bu doğrultuda Çin Merkezî Televizyonu (*CCTV/China Central Television*), Çin Uluslararası Radyosu (*CRI/China Radio International*) ve Xinhua Haber Ajansı'nın küresel ağı hızla genişletilmiştir. Çin'i dünyaya tanıtmak mecralarda Çince'nin yanı sıra İngilizce, Fransızca, İspanyolca, Arapça, Rusça ve Korece yayınlara geçilmiştir. Ek olarak, Kenya'nın başkenti Nairobi'den yayın yapan Çin Merkezî Televizyonu'nun Afrika şubesi (*CCTV Africa*), Mısır, Nijerya ve Güney Afrika'da da ofisler açarak kıta sathında Çin'in imajını ve çıkarlarını yansıtmaya başlamıştır (Gagliardone, 2013: 25-40).

Sonuç

Haraç sisteminin unsurları üzerinden açıklamaya çalıştığımız Çin'in muhtemel uluslararası ilişkiler anlayışı, modern ve geleneksel uluslararası ilişkiler sistemlerinin sentezi niteliğindedir. Buna göre Çin, hem mevcut uluslararası sistemin öngördüğü kurallara göre dış ilişkilerini yürütmekte, hem de sistemin izin verdiği ölçüde dış ilişkilerine kendi anlayışını yansıtmaktadır. Diğer büyük güçlerin yükseliş ve çöküşlerinden ders çıkarmaya çalışan modern bir büyük güç gibi davranırken aynı zamanda tarihsel tecrübelerinden esinlenen neo-tribüter bir uluslararası ilişkiler sistemiğini uygulamanın yollarını aramakta ve kendisini istisnaileştirecek bir diplomatik yaklaşım geliştirmeye gayret etmektedir.

Çin, bir taraftan ekonomi odaklı işbirliği anlayışını ön plana çıkararak diğer devletler gibi karşılıklı bağımlılık anlayışına dayalı bir ilişki geliştirirken, öte taraftan haraç sistemindeki gibi ekonomi ile siyaseti birleştiren bir ticaret diplomasisi izlemektedir. Yabancı öğrencilere

sağladığı eğitim bursları ve Konfüçyüs Enstitüleri üzerinden yürüttüğü faaliyetlerle, hem diğer büyük güçlerin yaptığı gibi, askerî ve siyasî nüfuzunun yapı taşlarını döşeyecek bir kültürel diplomasi yürütmekte, hem de haraç sistemindeki gibi, askerî nüfuzdan çok kültürel nüfuza dayanan bir güç stratejisi izlemiştir. Medya yoluyla diğer devletler gibi yumuşak güç kapasitesini artırmayı hedefleyen bir kamu diplomasisi yürütürken, aynı zamanda haraç sistemindeki gibi barış, istikrar, uyum ve karşılıklı fayda vaat eden cazip bir devlet modeli inşa etmeye çalışmaktadır.

Kaynaklar

BACKHOUSE, Sir Edmund & BLAND, John Otway Percy (1914). *Annals and Memoirs of the Court of Peking*. Boston: Houghton Mifflin.

BAYRAM, Mürsel (2018). *Güç ve Kimlik Perspektifinden Çin-Afrika İlişkileri*. Ankara: Savaş Yayınları.

BREEZE, Victoria & MOORE, Nathan (2017). “Why African students are ditching the US for China”, CNN, <http://edition.cnn.com/2017/06/29/africa/african-students-china-us/index.html>, 30 Haziran 2017.

BRZEZINSKI, Zbigniew (1997). *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books.

CHANGSONG, Niu (2014). “Kǒngzǐ xuéyuàn hé zhōngguó zài fēizhōu de yǔyán wénhuà wàijiāo” (Konfüçyüs Enstitüleri ve Çin’in Afrika’daki Dil ve Kültür Diplomasisi), *Xīyǎ Fēizhōu (Batı Asya ve Afrika)*, 1: 64-78.

CHENG, Joseph Y. S. (2016). “Xi Jinping’s New Model of Major Power Relationships for Sino-American Relations”, *Journal of Comparative Asian Development*, 15 (2): 226-254.

CHUNJIANG, Fu, YEN, F. C. & HOONG, S. Y. (2005). *The Great Explorer Cheng Ho: Ambassador of Peace*. Singapore: Asiapac.

EBERHARD, Wolfram (1995). *Çin Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

ERGENÇ, Ceren (2014), “Çin’in Yükselişi”, in Ş. Kardaş ve A. Balcı (eds.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları.

FAIRBANK, John (1942). “Tributary Trade and China's Relations with the West”, *The Far Eastern Quarterly*, 1 (2): 129-149.

FİDAN, Giray (2011). “Ming Tarih Kayıtlarına Göre 16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu-Ming Çin’i İlişkileri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 30: 275-287.

GAGLIARDONE, Iginio (2013). “China as a Persuader: CCTV Africa's First Steps in the African Mediasphere”, *Ecquid Novi: African Journalism Studies*, 34 (3): 25-40.

HARRIS, Stuart (2014). *Çin Dış Politikası*. İstanbul: Matbuat.

- HU, Weixing (2016). “Xi Jinping’s Big Power Diplomacy and China’s Central National Security Commission (CNSC)”, *Journal of Contemporary China*, 25 (98): 163-177.
- JACQUES, Martin (2016), *Çin Hükmettiğinde Dünyayı Neler Bekliyor: Batı Dünyasının Sonu ve Yeni Bir Küresel Düzenin Doğuşu*. Ankara: Akılçelen Kitaplar.
- KEAY, John (2011). *Çin Tarihi*. İstanbul: İnkılâp.
- KEELING, Michael (1995). *The Mandate of Heaven: the Divine Command and the Natural Order*. Edinburgh: T & T Clark.
- KHONG, Yuen Foong (2013), “The American Tributary System”, *The Chinese Journal of International Politics*, 6 (1): 1-47.
- KISSINGER, Henry (2015). *Çin: Düünden Bugüne Yeni Çin*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- LATHAM, Andrew (2007). “The Confucian Continuities of Chinese Geopolitical Discourse”, *Macalester International*, 18 (27): 243:251.
- LEWIS, Mark Edward (2009). *China’s Cosmopolitan Empire: The Tang Dynasty*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.
- MEDEIROS, Evan S. ve FRAVEL, M. Taylor (2003), “China’s New Diplomacy”, *Foreign Affairs*, 82 (6): 22-35.
- MINNICK, Wendell (2015), “China’s One Belt, One Road Strategy”, *Defense News*, <http://www.defensenews.com/story/defense/2015/04/11>, 11 Nisan 2015.
- MÜHLHAHN, Klaus (2008). *The Limits of Empire: New Perspectives on Imperialism in Modern China*. Zürich: Lit.
- OKAY, Bülent (1993), “Çin Seddi’nin Yapılış Nedeni Hakkında Değişik Bir Görüş”, *Belleten*, LVII (218): 145-158.
- PAN, Su-Yan & LO, Joe Tin-Yau (2017), “Re-conceptualizing China’s Rise as a Global Power: A Neo-Tributary Perspective”, *The Pacific Review*, 30 (1): 1-25.
- POH, Angela & Li, Mingjiang (2017), “A China in Transition: The Rhetoric and Substance of Chinese Foreign Policy under Xi Jinping”, *Asian Security*, 13 (2): 84-97.
- POLLERT, Achim, KIRCHNER, Bernd, POLZIN, Javier Morato (2013). *Wirtschaft von A bis Z: Grundlagenwissen für Schule und Studium, Beruf und Alltag*. Berlin: Dudenverlag.
- PSARRAS, Sophia-Karin (2003-2004), “Han and Xiongnu: A Reexamination of Cultural and Political Relations (I-II)”, *Monumenta Serica*, 51-52.
- ROSSABI, Morris (2014). *A History of China*. West Sussex: Wiley-Blackwell.

SCHMIDT, Dirk & HEILMANN, Sebastian (2012). *Außenpolitik und Außenwirtschaft der Volksrepublik China*. Wiesbaden: Springer.

ŞENSOY, Süleyman, “Bir Kuşak Bir Yol: Çin, Türkiye ve Dünya”, TASAM, <http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/25699/>, 14 Mayıs 2017.

XUETONG, Yan (2010), “The Instability of China-US Relations”, *The Chinese Journal of International Politics*, 3 (3): 263–292.

XUETONG, Yan (2011), “International Leadership and Norm Evolution”, *The Chinese Journal of International Politics*, 4 (3): 233–264.

YU-LAN, Fung (2009). *Çin Felsefesi Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

ZHAO, Suisheng (2013), “Chinese Foreign Policy as a Rising Power to Find Its Rightful Place”, *Perceptions*, XVIII (1): 101-128.